

Dersim Aşiretlerinin Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne Karşı Sergilediği Paradoksal Tavrı Üzerine Bir Değerlendirme

Erhan TAŞ*

ÖZ

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sırasında Dersim bölgesinden asker temin etmek istediyse de aşiretler bu çağrıya sessiz kaldı. 1916 yılında ise aşiretler sessizliğini Osmanlı aleyhine bozarak Dersim'de yaşanan en büyük isyanı çıkardı. İsyanın yaşanmasında hâkimiyetlerini sürdürmek isteyen aşiretlerin çıkarıcı anlayışlarının yanı sıra Rus ve Ermeni kışkırtmaları etkili oldu. 1917 yılında yaşanan iç karışıklıklardan dolayı Rusya aşiretlere yaptığı maddi yardımları keserek bölgeden çekilmeye başladı. Bu sırada Dersim aşiretleri, kısa bir süre önceki tavırlarıyla çelişerek Osmanlı ordusunun kurduğu milis alaylarına katıldı. Böylece aşiretler, daha önce olumlu ilişkiler içerisinde oldukları Rus ve Ermenilere karşı mücadele etmeye başladı. Bu çalışmada, Dersim toplumu hakkında yüzeysel bilgi verildikten sonra, aşiretlerin merkezi otoriteye yaklaşımları iki zıt örnek üzerinden değerlendirilmiştir. Ana omurgasını arşiv belgelerinin oluşturduğu çalışmada bir cephe mücadelesi esnasında aşiretlerin sergilediği çelişkili faaliyetler ortaya konarak, Dersim'de devlet-aşiret ilişkileri ve aşiretlerin genelinde devlete bağlılıklarındaki tutarsızlık irdelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada Dersim aşiretlerinin cephedeki mücadelesinin tüm boyutlarıyla ortaya konulmasından ziyade 1916 ve 1917 yıllarında yaşanan olaylar ve Dersim aşiret milis alaylarının kurulması üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aşiret İsyanı, Aşiret Milis Alayları, Dersim Aşiretleri, I. Dünya Savaşı, Rus İşgali.

An Assessment on the Paradoxal Attitude of the Dersim Tribes Against the Ottoman State in the First World War

ABSTRACT

Although the Ottoman Empire wanted to recruit soldiers from the Dersim region during the First World War, the tribes remained silent on this call. In 1916, the tribes broke their silence against the Ottoman Empire and started the biggest revolt in Dersim. Russian and Armenian provocations, as well as the self-seeking understanding of the tribes who wanted to maintain their dominance, were effective in the revolt. Due to the internal turmoil in 1917, Russia began to withdraw from the region by cutting off its financial aid to the tribes. Meanwhile, the tribes of Dersim, contradicting their attitudes a short time ago, joined the militia regiments formed by the Ottoman army. Thus, the tribes started to struggle against the Russians and Armenians with whom they had positive relations before. In this study, after giving superficial information about Dersim society, the approaches of the tribes to the central authority were evaluated through two contrasting examples. In the study, the main backbone of which is archival documents, the contradictory activities of the tribes during a frontal struggle were revealed, and the inconsistency in the state-tribal relations in Dersim and the loyalty of the tribes to the state was tried to be examined. In the research, rather than revealing all aspects of the struggle of the Dersim tribes at the front, the events in 1916 and 1917 and the establishment of the Dersim tribal militia regiments were emphasized.

Keywords: Tribal Rebellion, Tribal Militia Regiments, Dersim Tribes, World War I, Russian Occupation.

1. Giriş

20. yüzyıl başlarında geneli aşiretler hâlinde yaşayan Dersim halkını, sancak merkezi olan Hozat'tan Mazgirt'e çekilecek farazi bir hat üzerinden iki gruba ayırarak değerlendirmek yararlı olacaktır. Bu hattın kuzeyindeki toplum, dış dünyaya kapalı, tarımsal üretimden uzak ve kanunlara bağlılığı görece zayıf aşiretlerden oluşmaktaydı. Hattın güneyinde yer alan toplum ise nispeten dış dünya ile etkileşim hâlinde olduğu için sosyokültürel düzeyi daha yüksek olan itaatkâr ve üretici nüfustan oluşmaktaydı. Toplumun bu şekilde ayrışmasında iklim, coğrafya, geçişi sınırlayan nehirler ve buna bağlı olarak şekillenen tarım, ticaret ve ulaşım imkânları belirleyici olmuştur. Dolayısıyla sancağın coğrafi özellikleri sancağın kültürü üzerinde; kültürü de yönetim-toplum ilişkileri üzerinde etkili olmuştur.

Devletin Dersim'de hâkimiyet kuramamasının yanı sıra mevcut coğrafi, sosyokültürel ve demografik şartlar, sancağın büyük bir kısmında aşiret hayatının hâkim olmasına zemin hazırladı. Aşiretler arasındaki nüfuz mücadelesi ve kan davaları, aşiretlerin gerçekleştirdiği eşkıyalık eylemleri, yönetim erkine karşı girişilen mücadele ve isyanlar, aşiretlerin büyük kısmının silahlanmasına sebep oldu (BOA. Fon İ.DH., D.N. 1467, G.N.1(1.1/1.2/4.1)).

* Dr. Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, etas@bingol.edu.tr

Makalenin Gönderim Tarihi: 25.11.2021; Makalenin Kabul Tarihi: 18.02.2022

Devlet yetkilileri I. Dünya Savaşı'ndan önce Dersim toplumunu iki kısma ayırarak değerlendirdi. Birçok aşiretin hâkimiyet alanı olan Hozat, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık (Pulur) ve Pülümür'ün batı kısmı Asıl Dersim olarak nitelendirildi. Asıl Dersim'de yaşayan toplumun devletle ve çevre toplumlarla olan ilişkileri çeşitli nedenlerden dolayı genellikle olumsuz bir seyir izledi (Gündoğdu & Genç, 2013, s. 139). Buna bağlı olarak Hozat, Nazımiye, Ovacık ve Mazgirt'te yaşayan toplumun büyük bir kısmı asi olarak nitelenirken Çarsancak (Akpazar ve çevresi) ve Çemişgezek'in neredeyse tamamı itaatkâr olarak değerlendirildi (BOA. Fon İ.DH., D.N.1467, G.N.1(4.1/5.1). Coğrafya ve iklime bağlı olarak tarım ve ticaretin kısmen geliştiği Çemişgezek ve Pertek bölgesi, sosyal yaşam ve devlete itaat yönünden Dersim'in diğer kısımlarından farklılık gösterdi. Bu ayrışma nedeniyle Çemişgezek ve Pertek, zaman zaman isyan eden ve sürekli eşkıyalık yapan iç kısımdaki aşiretlerle aynı grupta nitelendirilmedi (BOA. Fon İ.DH., D.N.1467, G.N.1(6.1); Gül, 2015: 3).

Osmanlı Devleti tarafından her ne kadar mezhepsel farklılığından dolayı Dersim toplumuna olumsuz bir bakış açısı geliştirilmiş olsa da devletin Dersim'de yaşayan toplumu itaat eden ve asi şeklinde gruplandırmasında halkın mezhep yönü değil, kendilerini asli otorite olarak gören aşiretlerin devlete itaat düzeyi dikkate alınmıştır. Ayrıca sancağın güneyindeki halk etnik ve mezhepsel bakımdan daha fazla grubu barındırmasına rağmen bu kısım, yetkililer tarafından itaatkâr olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda Çemişgezek-Mazgirt hattındaki Alevilerin bir kısmı, Sünnilerin ise tamamı itaatkâr halk şeklinde değerlendirilmiştir.

Devletin Dersim toplumunu çoğunlukla güvenlik ve kısmen de mezhep merkezli değerlendirmesi ile geneli Alevi olan toplumun Sünni yönetime mezhep farklılığı üzerinden mesafeli duruşu uzun vadede duygusal reflekslerin gelişmesinde etkili oldu. Reisler tarafından yönetilen aşiretlerin otorite tanımazlığı ve bunların gasp amaçlı saldırıları, aşiret mensupları ile devlet görevlileri arasında kalıcı anlaşmazlıklara zemin hazırladı. Bu da çözüm üretilemeyen birçok sorunun daha da büyümesine ve kontrol edilemez bir hal almasına yol açtı.

2. 1916 Yılında Dersim Sancağında Yaşanan Aşiret İsyanı **

Birinci Dünya Savaşı başlarken bütün çabalara rağmen Dersim aşiretleri Osmanlı safında savaşa katılmayınca Osmanlı Devleti arayışlara girer. Elaziz'e (Elazığ) giden Enver ve Talat Paşalar bazı Dersim aşiret reisleriyle görüşür. Kendilerinin bir şey yapamayacağını dile getiren bu aşiret reisleri, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı postnişini Çelebi Cemalettin Efendi'nin Dersim aşiretleri üzerinde etkili olacağını belirtir. Bunun üzerine kendisine başvuru Çelebi Cemalettin Efendi, yanına aldığı Ağuçanlı Seyid Aziz'le birlikte Erzincan'a gider ve Dersim aşiretlerinin savaşa katılması yönünde teşvikte bulunur. Sürecin bir din savaşı olarak değerlendirildiği telkinler üzerinden Dersimlileri cihada katılmaya teşvik eder. Fakat muhtemelen Rusların savaşı kazanacağına inanan ve Rus saldırılarının hedefi olmak istemeyen Dersim aşiretleri, Cemalettin Efendi'yi geçiştirir. Neticede yapılan telkinler, Koçgirililer ve Dersim aşiretlerinin çoğunluğu üzerinde etkili olmaz, sadece Doğu Dersim aşiretlerinden bazılarının Osmanlı saflarında mücadele etmesinde etkili olur (Dersimi, 1952, s. 94-102). İlginçtir ki I. Dünya Savaşı başlarında Osmanlı'yı desteklemeyen bu aşiretlerin bir kısmı Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sürecinde Halifelğe daha sadık bir şekilde bağlılıklarını bildirerek, milli mücadeleyi destekler.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'yla birlikte Dersim sancağındaki askerî kuvvetlerini cephelere sevk etmesi, sancakta yaşanan otorite boşluğunu daha da arttırdı. Bu arada Erzurum'u işgal eden Rusya, Erzincan-Dersim yönünde ilerlemeye devam etti. Mevcut otorite boşluğunu fırsata dönüştürmek isteyen Rusya, Dersim ve çevresinde de etkili olmaya çalıştı. 1916 yılı Mart ayında Rusların muhtemel desteklerinin ve kıskırtmalarının da etkisiyle, Doğu Dersim başta olmak üzere Dersim genelinde birçok aşireti kapsayan büyük bir isyan başladı. Aşiretlerin büyük oranda hedeflerine ulaştığı bu isyanda maddi menfaat temin etmek gibi kanıksanmış gerekçelerin yanı sıra daha farklı sebepler de etkili oldu. İsyan eden aşiretlerin başlıcaları; Alanlı, Arıllı, Demenan, Haydaran, İzoli, Karsan, Kırgan, Koçuşağı, Köseoğlu, Kureşan, Pilvenk, Resikuşağı, Seyitler, Suroğlu, Şamuşağı, Topuzuşağı, Yusufan'dır. Dersim sancağındaki en büyük isyan olarak değerlendirilebilecek olan bu isyanda birçok aşiretin ittifak hâlinde ve sistematik bir şekilde

** Bu başlıkta, 1914-1923 Yılları Arasında Dersim'de (Tunceli) Asayiş başlıklı doktora tezinde yüzeysel olarak değinilen birçok husus genişletilerek, farklı yönleriyle ele alınmıştır.

hareket ettiği görülmektedir. Aşiret reisleri Ali Gâh, Ali Çavuş, Zeynel Çavuş, Bertal, Timur, Yusuf, Seyid Ali ve Süleyman Ağaların kurmuş olduğu zımnî ittifaka dâhil olan Dersim aşiretlerinin geneli, Haydar oğullarından Paşa ve Fındık Ağalarla Kureyşanlı Seyid Ali'nin yönetiminde hareket etti (Dersim Raporu, 2011, s. 198; Dersimi, 1952, s. 103-104; Karabekir, 2004, s. 97-; Öke, 1990, s. 12-13; Özkök, 1937, s. 30; Sevgen, 1999, s. 79). Bu aşamada dikkat çeken bir durum ise sosyal hayatın sıradan bir meselesinden dolayı birbirleriyle yıllarca çatışan aşiretlerin devlete karşı bir mücadele söz konusu olduğunda, 1908 yılında yaptıkları gibi aralarındaki düşmanlık ve çatışmayı erteleyerek hızlıca ittifak kurabilmeleridir.

İsyan sırasında Pilvenk Aşireti, savunmasız durumda olan Pertek nahiyesini işgal ederek, nahiyeye merkezini ve hükümet konağını talan eder, ayrıca devlet memurlarını yaralayarak çalışamaz hâle getirir (Dersimi, 1952, s. 103-104; Uluğ, 2011, s. 55; Dersim Raporu, 2011, s. 129). Bahtiyar Aşireti bazı aşiretlerle birlikte sancak merkezi olan Hozat'ı kuşatır. Kırgan, Kureyşan Aşiretleri ve daha birçok aşiret Nazımiye ve Mazgirt'i ele geçirerek talan eder ve evrakları yakar. Bununla yetinmeyen aşiretler, Mazgirt askerlik şubesi ve hükümet konağındaki paralara el koyar (BOA. Fon DH.SN.THR., D.N.75, G.N.101(1.1); Dersim Raporu, 2011: 136; Solgun, 2014: 59; Sunguroğlu, 1958: 173; Uluğ, 2011: 56-57). Bu süreçte Seyid Rıza diğer aşiretlerden farklı olarak devlet güçlerinin yanında konumlanarak Hozat'ı müdafaa eder (Dersimi, 1952, s. 104-105; Karabekir, 2004, s. 83). Mazgirt kaymakamı ve ailesi isyan sırasında herhangi bir kural tanımayan asiler tarafından acımasızca öldürülür (TBMM Z.C., D.I, C.10, İ.2, 1921: 128). Ayrıca Çarsacak ve Pülümür asiler tarafından işgal edilir. Çarsacak'ta Müslümanlara ait vukuat defteri kurtarılrken, diğer evraklar isyancılar tarafından yakılır (BOA. Fon DH.SN.THR., D.N.75, G.N.101(1.1); Solgun, 2014, s. 59). Konum itibarıyla devlet kuvvetleri açısından ulaşılması zor bir yerde bulunan Ovacık (Pulur) aşiretleri tarafından ele geçirilir ve devlet memurları Ovacık'tan çıkarılır. Devlet kurumlarına ait kayıt defterleri isyancıların kontrolü altına giren Ovacık'ta kalır. Bu olaydan sonra Ovacık uzun süre aşiretlerin denetiminde kalır (BOA. Fon DH.SN.THR., D.N.75, G.N.101(1.1); Akgül, 2009, s. 44-45; Dersimi, 1952, s. 113; Karabekir, 2004, s. 81-82). İsyancı aşiretler, 1908 senesinde yapılmış olan Ovacık kışlasını ve 1910 senesinde yapılmış olan Ovacık hükümet konağını tahrip ederek yıkar (Yolga, 1994, s. 92). Temelde devlet kurumlarını ortadan kaldırmaya yönelik bir isyan olmasına rağmen aşiretler mutlak alışkanlıklarının gereği olarak ele geçirdikleri yerleri yağmalar ve buralarda gasp, hırsızlık eylemlerinde bulunur.

Aşiretler, isyan sırasında sadece Dersim'deki idari birimlere değil, Dersim dışındaki birimlere de saldırmaya çalışmıştır. İsyancılar, 27 Mart 1916 sonrasında Dersim-Bingöl sınırındaki ve Kiğı taraflarındaki köylere ve askeri birliklere saldırınca, bazı askerî tedbirler alınarak Harput müfrezesinden 300 kişi gönderilmiştir (ATASE. BDH. K.N.4438, Y.D.N.41, Fih.1.1/1.4). Diğer taraftan asiler 2000 civarında bir kuvvetle 29 Mart'ta Karğıl ve Alabağçur üzerinden Peri (Akpazar) ve Palu'ya saldırmış, burada askerî müfrezelerle çatışmaya girmiştir. Hem fiili bağlantının devamını sağlayan hem de iletişim açısından önemli bir konumda olan Palu'nun isyancılar tarafından ele geçirilmesinin önlenmesi büyük önem arz ediyordu. Dolayısıyla bir taraftan Palu'nun işgaline karşı askerî tedbirler alınırken, diğer taraftan Palu'nun isyancılar tarafından ele geçirilme ihtimali göz önünde bulundurularak Bingöl'deki (Çapakçur) askerî kuvvetlerle Genç ve Lice üzerinden iletişim kurulması planlanmıştır. Neticede Harput, Diyarbakir ve Çapakçur'dan gönderilen birliklerle güçlendirilen askerî kuvvetlerin karşı koyması sonucunda yenilgiye uğratılan aşiretler geri dönmek zorunda kalmıştır. Böylece Palu ve çevresinin aşiretler tarafından ele geçirilmesi önlenmiştir (ATASE. BDH. K.N. 438, Y.D.N. 1, Fih. 4/1.5/1.6; Kemali, 2013, s. 167).

Aşiretlerin Mart 1916'da başlayan isyan sonucunda Dersim'deki kaza ve nahiyeleri ele geçirerek Palu ve Mamuratülaziz'e (Elazığ) yönelmesi, devleti kapsamlı tedbirler almak mecburiyetinde bırakır. Başkomutanlık, Ruslarla mücadele etmek amacıyla 2. Ordu'yu bölgeye intikal ettirir. Bu amaçla gönderilen 13. Fırka 6 Nisan 1916'da Elazığ'a ulaşır. Elazığ'a gelmiş olan 13. Fırka Komutanı Galatalı Şevket, Ruslara karşı harekete geçmeden önce Dersim sancağındaki isyanı bastırmak ve düzeni sağlamakla vazifelendirilir. Gerekli hazırlıklar yapılarak, Pertek-Elazığ sınırında yer alan Murat Nehri yakınlarında durdurulabilmiş olan isyancılara karşı kuşatıcı bir askerî harekâta girilir. Bu süreçte çevre birimlerindeki idarecilerden ve bölge halkından yardım alınır. Bölgeyi tanıyan Çarsacak Beyleri Şevket Paşa'ya rehberlik eder. Palu Kaymakamı, 200'ün üzerinde aşiret milisiyle harekâtı gerçekleştiren kuvvetlere destek olur. Pülümür ve Kiğı'da yaşayan aşiretlerin bir kısmı da ordu birliklerinin yanında asilere karşı mücadele eder. Diyarbakir ve Mamuratülaziz'de bulunan sabit ve seyyar jandarma kuvvetleri ile Erzurum seyyar jandarma

taburu ve diğer askeri kuvvetlerin yanı sıra Türk ve Kürtlerden meydana getirilen milis birliklerin katkılarıyla tehdit bertaraf edilir ve 9 Nisan'da Palu'nun güvenliği sağlanır. Askerî harekâtın olumlu sonuçlanmasıyla Dersim'deki aşiret isyanı 5 Mayıs 1916'da bastırılır (*ATASE*. BDH. K.N.2873, Y.D.N.291, Fih. 21.3; Akgül, 2009, s. 41-42; Dersim Raporu, 2011, s. 195-198; Dersimi, 1952, s. 106; Özkök, 1937, s. 36-69; Polat, & Akandere, 2021 s. 648; Sevgen, 1999, s. 80; Sunguroğlu, 1958, s. 173).

İsyanı bastırma harekâtı karşısında isyancı aşiretlere yardım girişiminde bulunmayan Rusya, isyan bastırıldıktan sonra bölgedeki faaliyetlerine hız verdi. İsyan tamamen bastırılmasına rağmen aşiretlerin bir kısmı Ruslarla birlikte Osmanlı birliklerine saldırmaya devam etti. Özellikle Erzincan'ın işgalinden sonra Rus birlikleri Dersim bölgesinde görülmeye başlandı. Bu birlikler Koçuşağı başta olmak üzere birçok aşiretle görüşerek aşiretlere silah, cephane ve para yardımında bulundu. Ruslar, bu eylemlerinde iyi düzeyde Kürtçe ve Türkçe bilen Ermenilerin yanı sıra aşiret liderlerinden ve Osmanlı yetkilileri tarafından Rus casusu olarak değerlendirilen Alishir'den de yararlandı (*ATASE*. BDH. K.N.3182, Y.D.N.11, Fih. 3.13/3.14; Karabekir, 2004, s. 79-84; Özkök, 1937, s. 35).

Aşiretlerin bütün saldırılarını Rus kıskırtmalarıyla açıklamak yanıltıcı olsa da Rusların etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Temmuz 1916'da geri çekilmekte olan 28 ve 36. Tümenler defalarca Dersimlilerin saldırısına uğradı ve önemli kayıplar verdi. Hatta Osmanlı askerlerinin bir kısmı Ruslarca esir alındı (Çakmak, 2005, s. 213; Yıldırım, 2020, s. 125-126). Sonuç olarak Rusların etkisinde kalan Kureyşan, Arıllı, Baluşağı, Abbasuşağı, Keçeluşağı ve Gülap gibi bazı Dersim aşiretlerinin gerçekleştirdiği saldırılarda zayıf veren Osmanlı kuvvetleri biraz daha geri çekilmek zorunda kaldı (Dersim Raporu, 2011, s. 135; Dersimi, 1952, s. 112; Karabekir, 2004, s. 100-105; Özgül, 2001, s. 46-). Diğer taraftan Dersim aşiretlerinin önemli bir kısmının Rus işgaline karşı tarafsız ve tepkisiz kalması yeni bir isyan çıkabileceği endişesine sebep oldu.

Dersim aşiretlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı sergilediği tutumu eşkıyalık hadiseleri üzerinden değerlendirmek mümkündür. Her ne kadar harpten önceki ve sonraki dönemlere nispeten bir düşüş olsa da aşiretler, I. Dünya Savaşı sırasında eşkıyalık eylemlerini sürdürmüştür.¹ (Eşkıyalık hadiselerinde düşüş yaşanması devlete karşı sadakat duygularının gelişmesinden ziyade askeri, siyasi ve ekonomik nedenlerden kaynaklanmıştır.) Nitekim 1916 isyanı sırasında eşkıyalık faaliyetleri devam etmiştir. Dolayısıyla isyanda sadece askerler ve diğer devlet görevlileri değil bölgede yaşayan halk da isyancıların hedefi olmuştur. Saldırıların sonucunda Mazgirt, Çarsancak ve Nazımiye halkının bir kısmının malları gasbedilmiş ve halk yerlerinden göç etmek zorunda kalarak büyük sıkıntılar yaşamıştır (*BOA*. Fon DH.İ.U.M., D.N.93, G.N.5 (1.11/2.1). Osmanlı Devleti tarihinin en zorlu süreçlerini yaşarken, aşiretlerin hem eşkıyalık yapması hem de 1916 yılında isyan çıkarması, aşiretlerin devlete bakışını, ülkeye karşı besledikleri aidiyet duygularını ve bu konudaki bilinç düzeylerini ortaya koymaktadır.

Aşiretler idari birimlere karşı gerçekleştirdikleri isyan sırasında, mutlak eşkıyalık saldırılarının yanında telgraf hatlarını tahrip ederek iletişim kanallarını da kesmiştir. Buradaki temel amaç devlet kurumlarının saldırılardan haberdar olmasını ve bölgeye yardımcı kuvvet göndermesini engellemektir. Bu çerçevede isyancılar Mazgirt, Nazımiye, Çarsancak, Pah ve daha birçok yeri ele geçirecek; Hozat, Çemişgezek, Ovacık, Pertek, Nazımiye, Mazgirt, Çarsancak, Pah ve kısmen Palu telgraf hatlarını kullanılamaz hâle getirmişlerdir. Böylece hem bu idari birimler arasında hem de çevredeki birimlerle muhabere imkânı ortadan kaldırılmıştır. Askerî birimler arasındaki irtibatın kesilmesi asilere karşı yapılacak harekâtın koordinasyonunu zayıflatmıştır. Aşiretlerin bu eylemleri karşısında harekete geçen İstanbul Hükümeti Mamuratülaziz Valiliğine verdiği emirde asilerin saldırıları sonucunda zarar görmüş olan Nazımiye, Pah, Mazgirt telgraf hatlarının onarılmasını istemiştir. Fakat isyanın devam ettiği bu süreçte asiler telgraf hatlarının tamir edilmesini de engellemiştir (*BOA*. Fon DH. EUM. 2.Şb., D.N.19, G.N.10/10 (2.4); *ATASE*. BDH. K.N.2293, Y.D.N.39, Fih. 1/1.8; Akgül, 2009, s. 43; Dünder, 2002, s. 145).

Aşiretlerin eğitim ve kültür düzeylerinin nispeten düşük olması anlaşılabilir bir durumdur. Bununla birlikte Dersim aşiretlerinin yaşadığı bölgenin dağlık olması, dört tarafının nehirlerle çevrili olmasından kaynaklanan ulaşım zorlukları ve çevredeki toplumların genelinde Sünni, aşiretlerin Alevi olmasının neden olduğu iletişimsizlik ve kültür alışverişi eksikliği Dersim'deki aşiretlerin daha kapalı bir yaşam sürmesinde etkili oldu. Ayrıca devletin aşiretlere yaklaşımı asker ve vergi toplama, güvenliği sağlamaya çalışma ve sorunlara yönelik rapor hazırlatmanın ötesine geçmedi. Bu da aşiretlerin birçok konuda olduğu gibi siyasi

¹ Aşiretlerin Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirdikleri eşkıyalık saldırıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taş, 2021, s. 201.

konularda da çevrelerinden bir adım geride kalmalarına neden oldu. Bu bağlamda Dersim aşiretlerinin ekseriyeti, dünya genelinde etkili olan milliyetçilik akımından etkilenebilecek bir bilgi ve bilinç düzeyine sahip olmadı. Dolayısıyla 1916 yılında çıkan isyana katılan aşiretlerin genelinin milli nitelikli² hedefler güttüğünü iddia etmek yanıltıcı olacaktır. Özellikle bu iddiayı aşiret reisinin ötesinde aşiret mensuplarına genellemek gerçeklerden tamamen uzaklaşılması anlamına gelecektir.

İsyan süreci ve sonucundaki birçok gelişme de bu iddiamızı kanıtlar niteliktedir. Dersim aşiretlerinin 1916 yılında çıkardığı isyan sancak sınırlarındaki Osmanlı otoritesini yok etmeye yönelik ve eşzamanlı kısmen de eşgüdümlü bir hareket izlenimi vermektedir. Farklı aşiret liderleri tarafından idare edilen isyanın tek merkezden yönetilip yönetilmediği anlaşılammaktadır. İlginç olan ise isyan neticesinde aşiretlerin büyük oranda amaçlarına ulaşarak idari birimleri ele geçirmelerine rağmen tek merkezde birleşmek için herhangi bir girişimde bulunmamış olmalarıdır. Aşiretler, sancak merkezi olan Hozat ve yakınındaki Çemişgezek hariç hemen hemen bütün idari merkezleri ele geçirmiş olmalarına rağmen devletleşme ya da herhangi bir idari birim oluşturma yönünde bir talepte veya girişimde bulunmamıştır. Üstelik isyandan sonra bölgede bir belirsizlik durumu hâkim olmuştur.

Savaş sürecinde kolluk kuvvetleri ve savunma gücünün yetersiz olduğu Dersim'de isyanın patlak vermesiyle devlet yetkilileri kısa süreli bir şok yaşar ve daha sonra gerekli tedbirler alınır. Bu kapsamda makamlar arasında birçok yazışma yapılır. Aşiretlerin isyan sırasındaki eylemlerinin aktarıldığı bu belgelerde isyanın milliyetçilik fikrinden kaynaklandığına dair bir kayda rastlanmamıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Nuri Dersimi, Bürhan Özkök ve Kâzım Karabekir bu yönde bazı iddialarda bulunmaktadır. Dersimi, 93 Harbi'nden sonraki birçok olay gibi bunun da milli taleplerden kaynaklandığını iddia etmektedir (Dersimi, 1952, s. 103). Özkök, herhangi bir kaynak belirtmediği iddiasında, isyandan sonra Rusya tarafından Dersim'e bağımsızlık verileceğini ayrıntıya girmeden dile getirmektedir (Özkök, 1937, s. 35). Karabekir, muhtemelen askeri istihbarat kaynaklarına dayandığı iddiasında; Maksuduşağı, Beytuşağı, Bezgaruşağı, Bahtiyarlı Aşiretleri ve daha birçok aşiretin Kürdistan'ın özerkliği konusunda Erzincan'da bulunan Rus komutanlar aracılığıyla Rus Çarı'na başvurduğunu belirtmektedir (Karabekir, 2004, s. 81-). Fakat Erzincan'ın 25 Temmuz 1916'da Ruslar tarafından işgal edildiği göz önünde bulundurulacak olursa Ruslarla kurulan bu irtibatın isyandan sonraki bir tarihte gerçekleştiği anlaşılacaktır. Dolayısıyla isyanın milliyetçilik yönünü bu veriler ışığında değerlendirmek zamansal açıdan çelişkiye sebep olmaktadır.

İsyan sırasında bölgede milliyetçiliğin etkili olmadığını kanıtlayan diğer bir durum da; bölgede toplumu Kürtçülük yönünde etkileyebilecek veya yönlendirecek etkin herhangi bir kişinin bulunmamasıdır. İleriki süreçte bölgede Kürtçülüğün ideologları olarak Alışir ve Baytar Nuri öne çıkacak olsa da bu dönemde bölgede pek tanınmayan ve toplum üzerinde etkisi olmayan Baytar Nuri, Osmanlı ordusunda genç bir subay olarak görev yapmaktadır (Dersimi, 1952, s. 96). Toplum üzerinde kısmen etkisi olan Alışir ise isyandan bir yıl sonra Osmanlı Devleti'ne bağlı Dersim milis alaylarında gönüllü olarak hizmette bulunacaktır.

Yukarıdaki değerlendirmeler çerçevesinde siyasi yönün başat rol almadığı değerlendirilen isyanın nedenleri şöyle sıralanabilir: Savaşın ilk yıllarında Rusların kazanacağına inanılıyor olması, Alevi aşiretlerin muhalif yönünden ve mezhep farklılığından faydalanmak isteyen Rus ve Ermenilerin kışkırtmalarının etkili olması, aşiretlerin tavırlarında menfaatin belirleyici olması ve bu çerçevede Rusya'dan elde edilen maddi menfaati devam ettirme düşüncesi, aşiretlerin nispeten devlet otoritesinden bağımsız olması, fırsattan yararlanmak isteyen Alevi aşiret liderlerinin Sünni Osmanlı Devleti'ni (1908 isyanından sonra Ovacık'ta yaptıkları gibi) bölgeden çıkartarak erk savaşının hâkimi olmak istemesi.

1916 yılı sonlarına gelindiğinde Dersim aşiretlerinin büyük kısmı bölgede Rusya'ya karşı savaşan Osmanlı ordusuna katılmazken, aşiretlerin ve köylülerin az bir kısmı Osmanlı safında mücadele etmiştir. Vehib Paşa'nın teşvikleri neticesinde Balaban Aşireti, reisleri Gül Ağa idaresinde Ruslara karşı savaşmıştır (Dersimi, 1952, s. 111). Eylül 1916 gibi Batı Dersim aşiretlerinin Osmanlı milis alaylarına katılmasından önceki dönemde Arıllı Aşireti'nin yanı sıra milis mevcudu 40-50 kişi civarında olan Lolan Aşireti ve Harsi köyü, Osmanlı ordusuyla birlikte Ruslara karşı mücadele etmiştir. Şeyh Hasan Aşireti'nin tarafsız kaldığı bu sırada Pardili Seyid Hüseyin Ağa ve Mezralı Sadızkade Süleyman Ağa yönetimindeki milis kuvvetler de

² Yıldırım 1916 yılında yaşanan isyanın Dersim'deki ilk milli nitelikli isyan olduğunu iddia etmektedir. Bkz. Yıldırım, 2020, s. 119.

Osmanlı Devleti'nin hizmetinde Ruslara karşı savaşmıştır (*ATASE*. BDH. K.N.2670, Y.D.N.162, Fih. 4.21/4.36). Bu süreçte özellikle Pülümür bölgesindeki bazı aşiretlerin Ruslara karşı Osmanlı safında mücadele ettiği anlaşılmaktadır (*ATASE*. BDH. K.N.2670, Y.D.N.162, Fih. 4.26).

Dersim aşiretleri peyderpey Osmanlı ordusuna katılarak Ruslara karşı savaşmıştır. Özellikle Doğu Dersim aşiretlerinin Ruslara karşı harekete geçmesinde, Rus ordusuna bağlı Kazakların Eylül 1916'da Mustafa Bey'in Altın Hüseyin'de bulunan konağına girerek kadınlara tecavüz etmesi dönüm noktası olmuştur (Çakmak, 2005, s. 232; Yıldırım, 2020, s. 128).

Aşiretlerin savaşın ilk yıllardaki tutumuna rağmen Osmanlı idaresi aşiretleri yanına çekmek için mücadeleye devam etmiştir. Diyarbakır'da bulunan 2. Ordu Komutanı Mustafa Kemal tarafından 3 Mayıs 1917'de Kafkas Ordu Grup Komutanlığı'na gönderilen telgrafa göre, geçmişte kontrol altına alınamayan ve menfaat durumuna göre kimi zaman Ruslara kimin zaman da Osmanlı'ya hizmet eden Doğu Dersim aşiretleri bu süreçte Osmanlı Devleti'nin hizmetine girerek Ruslara karşı savaşmaya başlamıştır. Özellikle Şeyh Hasanlıların reisi Bako Ağa milis teşkilatına dâhil olmuştur. İlk etapta Bako yönetiminde alay ve tabur komutanları ile silahları kendilerinden karşılanmak üzere dörder bölükten oluşan iki taburluk bir alay teşkil edilmiştir. Ayrıca Batı Dersim'de yürütülen faaliyetler sonucunda kurulacak olan milis teşkilatı sayesinde bölgedeki iki ordunun birleştirilmesi düşünülmüştür. Bu amaçla Doğu ve Batı Dersim'e 20'den fazla subay ve 1000 lira tahsisat gönderilmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.3182, Y.D.N.11, Fih. 6).

3. Batı Dersim Aşiret Milis Alaylarının Kurulması (1917)

1917 yılı ilkbaharından itibaren Rus birliklerine yapılan saldırılar hızlanır. 12 Mayıs 1917'de Dersim'in Kalan Aşireti, Ruslara taarruz ederek Akbaba Dağı ve çevresini geri alır. Saldırı sırasında yardım alamayan Ruslara 60 kayıp verildiği gibi bir miktar cephane de ele geçirilir. Bu sırada Pulur ve Seyithan'da bulunan aşiretler ve nizamiye askerleri boş durmayarak saldırı için hazırlıklarını tamamlar (*ATASE*. BDH. K.N.2904, Y.D.N.431, Fih. 13). 1 Haziran 1917 sabahından itibaren Mercan Boğazı'nda Ruslara karşı bazı aşiretlerin de dâhil olduğu önemli bir baskın harekâtı düzenlenir (*ATASE*. BDH. K.N.2910, Y.D.N.455, Fih. 12.4).

Her ne kadar cephede Ruslara karşı bazı harekâtlar yapılmış ve başarı elde edilmiş olsa da Rus işgalini sonlandırmak için daha güçlü ve daha düzenli bir harekâta ihtiyaç vardı. Bunun için Osmanlı Devleti, 1917 yılı ilkbaharından itibaren Batı Dersim aşiretleri arasında milis yapılanmasına gitti. Rus ve Ermenilerin bölgede yaptığı zulümlere tepki olarak Doğu Dersim aşiretlerinin bir kısmının Osmanlı kuvvetlerine katılmasının oluşturduğu olumlu havayla birlikte bazı Osmanlı subaylarının faaliyetleri, Batı Dersim aşiretlerinin devletin taleplerine karşılık vermesinde etkili oldu.

Dersim aşiretlerinin genel durumu ve Osmanlı birliklerine katılma gerekçeleri askerî yazışmalardan açıkça anlaşılmaktadır. 36. Kafkas Fırka Kumandanı Kaymakam Kazım tarafından Birinci Kafkas Kolordusu Kumandanlığı'na Kemah'tan gönderilen telgraf 11 Temmuz 1917 tarihi itibarıyla genel durumu özetlemektedir. Buna göre; Rusya'da gerçekleşmekte olan devrimden kaynaklanan karışıklıkların etkisiyle Ruslar, daha önce yaptıkları gibi Dersimli aşiret reislerine gaz, şeker ve para yardımıyla bulunamadıkları gibi Ermenilerin Erzincan civarındaki Müslümanlara yaptıkları zulümlere de engel olmadı. Bu durum, Ruslara kırgın ve kızgın olan Dersim aşiretlerinin hızlıca Osmanlı tarafına meyletmesine zemin hazırladı. Hozat'ta Garbi Dersim Mıntıkası Kumandanlığı'nın kurulmasıyla birlikte yaşanan bazı tartışmalardan sonra Dersim aşiretleri Osmanlı ordusuna katılmaya başladı. Önce Seyid Rıza daha sonra da diğer aşiret reisleri, Dersim Mıntıkası Kumandanlığı'na giderek devlete hizmet edeceklerini vadetti. Aşiret reisleri Garbi Dersim Mıntıkası Kumandanı tarafından kendilerine mükâfat olarak verilen para ve gıda yardımını (şeker vs) kabul ederek hızlı bir şekilde maiyetlerini toplamaya başladı. Fakat gerçekleştirilmek istenen aşiret milis örgütlenmesi peyderpey oluştu ve biraz zaman aldı. İlk etapta Yukarı Abbasuşağı ve Aşağı Abbasuşağı, Bahtiyarlı Aşiretleri ile Palu ve Erzincan taraflarından gelen bazı küçük aşiretlerden oluşan Kalan ve Mercan müfrezeleri oluşturuldu. Takriben 1000 kişiden oluşan bu müfrezeler Seyid Rıza'nın komutası altına verilerek hemen harekete geçirildi ve Rus kuvvetlerine baskınlar yapmakla görevlendirildi. Bu sırada milis kuvvetlerin asıl kısmını oluşturacak olan diğer aşiretler ise henüz tam teşkilatlanmamışlardı. Maksutuşağı Aşireti reisi Ovacıklı Munzur Bey aşiretini toplayarak 10 Temmuz'da Pulur'a (Ovacık) geldi. Aynı şekilde Hozatlı Koçuşağı Aşireti reisi İdare ve Seyithan, Şamuşağı reisi Yusuf, Beytuşağı reisi Zeynel,

Hıroğulları reisi Eyyüb teşkilatlanmalarını tamamlayarak Ovacık'a hareket etmek üzere hazır duruma geldi. Çemişgezek çevresinden Ferhaduşağı Aşireti reisi Diyab ve Cemşid Ağalar ile o bölgedeki diğer küçük aşiretler de maiyetlerini toplayarak Pulur'a hareket etti. Aşiretlerin örgütlenmesi biraz zaman alsa da 2 Temmuz 1917 tarihi itibarıyla Batı Dersim'de devlete itaat etme ve milis alaylarına katılma hususunda taahhütte bulunmayan aşiret kalmamıştı. Örgütlenme hızlı bir şekilde yapılmaya çalışılıyordu zira milis aşiret alaylarının on beş gün içerisinde tamamlanması kararlaştırılmıştı. Teşkilatlanmanın gerçekleştirilmesi için ordu kanadından görevlendirilen Binbaşı Ömer Kerami Efendi de Pulur'a geldi. Aşiretler adına teşkilatlanma memuru olarak Koçgirilzade Alishir Efendi görevlendirildi. Oluşturulan milis alaylara Garbi Dersim Mıntıkası Kumandanlığı tarafından çok miktarda silah ve cephane verilirken, diğer taraftan alayların lojistik ihtiyacını karşılamak amacıyla cepheye daha yakın olan ve güvenlik sorunu olmayan Ovacık'ta (Pulur) ipe ambarı kuruldu ve Hozat'tan erzak sevkiyatı yapılmaya başlandı (*ATASE*. BDH. K.N.2904, Y.D.N.431, Fih. 8; *ATASE*. BDH. K.N.3182, Y.D.N.11, Fih. 7).

Milis kuvvetlerine ilk etapta bütün aşiretlerin alınmadığı anlaşılmaktadır. Koçuşağı Aşireti milis alaylarına dâhil edilmeyince aşiret lideri İdare İbrahim Ağa Şam, Maksut, Bezgaruşağı Aşiretleri ile birlikte çevreye saldırır, yağma ve tehditlerde bulunur. Aşiretlerin bu baskısı sonucunda reis ve yakınlarına 70 lira verilen Koçuşağı Aşireti, milis teşkilatına dâhil edilir ve İdare İbrahim Ağa alay komutanı yapılır. Fakat buna rağmen ordu yetkilileri Koçuşağı Aşireti'nden emin olmaz ve bu aşiretin 18 Ağustos 1917'de yapılan keşif taarruzunu düşmana bildirdiğinden şüphe eder (Karabekir, 2004, s. 79-80).

Milis olarak teşkilatlanmakta olan aşiretler, aralarında asker bulundurulmasına ihtiyaç duymamış, sadece aşiretlerin faaliyetlerini ilgili makamlara bildirmeleri için müfettiş sıfatıyla birkaç subayın görevlendirilmesini istemişlerdir. Aşiret milis alayları kurulurken Garbi Dersim'de oluşturulacak kuvvetlerin, Palu'dan gelecek kuvvetler hariç, 5000 civarında olacağı iddia edilmiştir. Teşkilatlanması büyük oranda tamamlanan Kalan ve Mercan müfrezelerinin mevcudunun 1200'e ulaştığı bu süreçte aşiret reislerinin gücünü fazla göstermek, devletten fazla erzak ve cephane almak gibi gayelerle sayılarını yüksek gösterdikleri değerlendirilerek toplamlarının 3000 civarında olacağı tahmin edilmiştir. Osmanlı ordusu bünyesinde gerçekleştirilen bu teşkilatlanmadan bir hafta öncesine kadar birçok aşiret, Ruslarla iletişim halinde olmuş fakat teşkilatlanma sırasında Ruslarla iletişimleri kesilmiştir. Temasın devam ettiği süreçte Ruslarla irtibatla olan aşiretler Ruslardan maddi destek almıştır. Ruslardan maddi destek alanların başlıcaları Koçuşağı Aşireti reisi İdare İbrahim, Kuru Yusufogulları reisi Mustafa ve kardeşleri ile Maksutuşağı Aşireti'nden Mustafa ve Aşiret reisi Munzur'dur. Bu süreçte Ruslarla hiç temasa geçmeyen ve yardım almayanlar Abbasuşağı Aşireti reisi Kalanlı Seyid Rıza³ ile Arslanuşağı Aşireti reisi Pulurlu Mahmut Ağa olmuştur. İletişimin kesildiği sırada Ruslar aşiretlerle tekrar temasa geçmek ve ilişkileri devam ettirmek istemiş hatta Seyid Rıza'nın adamlarıyla yaşanan bir çatışmanın yanlışlık sonucu ortaya çıktığını iddia etmiştir. Diğer taraftan yapılan teşkilatlanma sırasında aşiret reisleri Osmanlı Devleti'nin emrine amade bir şekilde ve ittifak hâlinde Ruslara karşı mücadele etmeye başlamış olsa da, Osmanlı askerî yetkilileri bu aşiretlerin kısa bir süre öncesine kadar Ruslarla temas hâlinde olduğunu göz önünde bulundurarak aşiretlere güvenmemiş ve aşiretlere karşı temkinli davranmıştır (*ATASE*. BDH. K.N.2904, Y.D.N.431, Fih. 8.1).

Yukarıda bahsedilen aşiret milis alaylarının oluşturulmaya çalışıldığı ilk dönemlerde ordu yetkilileri tarafından bazı hazırlıklar yapılarak Batı Dersim'deki aşiretlerin köyleri, aşiret reisleri ve aşiret mensuplarının sayıları 18 Mayıs 1917 tarihli krokiyle kayıt altına alınmıştır (*ATASE*. BDH. K.N.202-792, Y.D.N.848, Fih. 1). Krokide yedi aşirete ayrılan Seyyidan köyleri mavi renkle, aynı şekilde yedi aşirete ayrılan Şeyh Hasan köyleri ise kırmızı renkle belirtilmiştir. Böylece oluşturulması düşünülen milis teşkilatının alt yapısı oluşturulmuştur. Temmuz 1917'de son şekli verilen listeye kıyaslandığında mayıs ayında aşiret mensuplarının sayısının yaklaşık 1500 kişi eksik olduğu görülmektedir. 1917 tarihli bu krokiye göre;

Krokide Şeyh Hasan aşiretleri, aşiret reisleri ve sayıları şu şekilde verilmiştir:

Yukarı Abbasuşağı Aşireti: Aşiret reisi Seyid Rıza Ağa, mevcudu 350 kişi.

Kırğan Aşireti: Aşiret reisi Süleyman ve Zeynel Ağalar, mevcudu 300 kişi.

³Kâzım Karabekir Seyid Rıza'nın savaş sırasında Osmanlı Devleti'ne hizmet ettiğinden bahsettiği gibi Ermenilerle irtibat hâlinde olduğunu ve Ruslarla Osmanlı Devleti'ne karşı işbirliği içerisinde olduğunu da iddia etmektedir. Bkz. Karabekir, 2004, s. 83.

Bahtiyar Aşireti: Aşiret reisi Veli Ağa, mevcudu 400 kişi.
 Aşağı Abbasuşağı Aşireti: Aşiret reisi Zeynozade İbrahim Ağa ve Mustafa Ağa, mevcudu 100 kişi.
 Pilvenk Aşireti: Aşiret reisi Kösoğlu Hacı Ağa, sayı belirtilmemiş.
 Karaballı Aşireti: Aşiret reisi Kangozade Mehmed Ağa, mevcudu 350 kişi.
 Ferhaduşağı Aşireti: Aşiret reisi Cemşid ve Diyab Ağalar, mevcudu 300 kişi.
 Şeyh Hasanların toplam silahlı sayısı 2800 olarak verilmiştir (oysaki krokide Pilvenk Aşireti'nin sayısı belirtilmemiş olmakla birlikte aşiret mensuplarının toplamı 1800 etmektedir).

Krokide Seyyidan aşiretleri, aşiret reisleri ve sayıları şu şekilde verilmiştir:

Beytuşağı Aşireti: Aşiret reisi Zeynel Ağa ve Dursun Ağa, mevcudu 100 kişi.
 Kalan Aşireti: Aşiret reisi Seyyid Cemal ve Ali Ağalar, mevcudu 800 kişi.
 Arslanuşağı Aşireti: Aşiret reisi Pulurlu Mahmud Ağa, mevcudu 200 kişi.
 Maksuduşağı Aşireti: Aşiret reisi Kasımoğlu Munzur, Polis Munzur ve Serbananlı? Halil Han, mevcudu 300 kişi.

Pezkaruşağı Aşireti: Aşiret reisi Yusuf ve İbrahim Ağalar, mevcudu ... 80 kişi.
 Şamuşağı Aşireti: Aşiret reisi Lalo ve Nuri Ağalar, mevcudu 150 kişi.
 Koçuşağı Aşireti: Aşiret reisi İdare, Bako, Timur ve Hüseyin Ağalar, mevcudu 350 kişi.
 Krokide Seyyidanlıların silahlı mevcudu 2000 kişi olarak verilmiştir.

Sonuçta Batı Dersim'de dört kısımdan oluşan aşiretler, tabur ve alay şeklinde örgütlenmiş böylece teşkilatlanma tamamlanmıştır. Bunu yanında bölgede harp nizamıyla görevlendirilen subayların listesi de hazırlanarak yapılacak olan savaşın daha profesyonel bir şekilde yönetilmesi planlanmıştır (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 14).

Batı Dersim mintikasında oluşturulan alay teşkilatlanması ile aşiret reislerine verilen unvan ve makamlar 2. Ordu Komutanı Fevzi Paşa tarafından onaylanarak harp düzenine geçilmiştir. Ayrıca 1 Temmuz 1917 tarihinden itibaren reislerle verilen unvan ve makamlara uygun olarak tahsisatlarının ödenmesi emredilmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 14.1).

Osmanlı Devleti tarafından 1917 yılı Temmuz ayında son şeklini alan teşkilatlanma çerçevesinde Batı Dersim aşiret milis alayları aşağıdaki şekilde örgütlenmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 14.2):

Birinci Şeyh Hasanlı alayı, alay komutanı Kangozade Mehmet Ağa

1. tabur: 746 kişi, tabur komutanı Zeynozade Mustafa Ağa
2. tabur: 365 kişi, tabur komutanı Ferhat Ağazade Cemşid Ağa
3. tabur: 534 kişi, tabur komutanı Pilvenkli Hasan Ağazade Süleyman Ağa

İkinci Şeyh Hasanlı alayı, alay komutanı Seyid Rıza Ağa

1. tabur: 305 kişi, tabur komutanı Zeynozade İbrahim Ağa
2. tabur: 338 kişi, tabur komutanı Koç Ağa
3. tabur: 397 kişi, tabur komutanı Bahtiyaruşağından Veli Ağa
4. tabur: 379 kişi, tabur komutanı Yukarı Abbasuşağından Haydar Ağa

Seyidanlı birinci alayı, alay komutanı İdare İbrahim Ağa

1. tabur: 457 kişi, tabur komutanı Seyithan Ağa
2. tabur: 580 kişi, tabur komutanı münhal (boş) bırakılmış

Seyidanlı ikinci alayı, alay komutanı Kasımoğlu Munzur Ağa

1. tabur: 505 kişi, tabur komutanı Beytuşağı Reisi Zeynel Ağa
2. tabur: 278 kişi, tabur komutanı Hır Oğlu Eyyüb Ağa
3. tabur: 491 kişi, tabur komutanı Seyid Ali Ağazade Mahmud Ağa
4. 212 kişiden oluşan Pejgaruşağı milis bölüğünün (milis sayısı yetersiz olduğu için tabur yapılmamıştır) komutanı Yusuf Ağa'dır.

Müstakil olanlar

- Müstakil tabur: 433 kişi, tabur komutanı Mehmet Cemal Ağa
 Müstakil bölük: 242 kişi, komutanı Kalan Abbasuşağından Seyid Ali Ağa

3.1. Aşiret Milis Alaylarıyla İlgili Karşılaşılan Güçlükler

Milis örgütlenmesi sırasında ve sonrasında bazı problemler yaşanmıştır. Örneğin 1916 yılı Eylül ayı ortalarında Nazımiye kaymakamı, askeri makamların nazarında saygınlığı bulunan Kır Serdarı Dursun Ağa yönetimindeki milis kuvvetlere destek olmak amacıyla bir tabur asker ve bir bölük mitralyöz götürür (*ATASE*. BDH. K.N.2670, Y.D.N.162, Fih. 4.28). Fakat bu durum cephedeki aşiretlerde bir soğukluğa sebep olur ve aşiret mensuplarının bir kısmı dağılır. Bu sırada yetersiz olan birlikler içerisinde özellikle Şavelan Aşireti mensuplarının samimi mücadelelerinden dolayı aşiret reisi Mustafa Ağa nişanla ödüllendirilir (*ATASE*. BDH. K.N.2670, Y.D.N.162, Fih. 4.33/4.33a). Bu şekilde aşiret mensupları mücadeleye teşvik edilir.

Ferhaduşağı Aşireti reisi Diyab Ağa, kendisine milis alayı bünyesinde verilen tabur komutanlığını beğenmeyerek alay komutanı olmak ister. Fakat yeterli sayıyı sağlayamadığı için amacına ulaşamaz. Diyab Ağa'nın bölgedeki nüfuzundan dolayı düzeni bozacak bir güce sahip olması görevlileri endişelendirir. Tabur ve alay komutanlığı arasında herhangi bir rütbe olmadığı için farklı çözüm yolu aranır ve neticede Diyab Ağa'ya alay komutanlığı emri altında Mıntika Divan-ı Harb Reisliği görevi verilerek olası kargaşa önlenir (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 14).

Dersim'de bir aşiretin tanınan reisinin yanında farklı reisleri de olduğu için zaman zaman aşiret kollarının reisleri, aşiretin reisine karşı çıkar ya da onun emirlerini uygulamazdı. 1917'de Rus ve Ermenilerle yapılan mücadele sırasında Maksuduşağı Aşireti içerisinde böyle bir durum yaşanınca yetkililer olası karışıklık ve düzensizliği önlemek amacıyla aşiret reisleri arasındaki ihtilafları gidermeye çalışır (*ATASE*. BDH. K.N.2910, Y.D.N.455, Fih. 12.4).

Milis teşkilatlanmasında yaşanan bir sorun da milis alayına mensup Dersimlilerin sayıları ve harekâta katılma şekilleridir. Burada karşılaşılan temel problem aşiretlerin sayılarını olduğundan fazla göstermesi ve Dersim'i işgalden kurtardıktan sonra veya belli cephe ve mevzilerde gerçekleştirdikleri başarılı saldırılardan sonra bir miktar ganimet elde ederek geri dönmeleridir. Bu bağlamda aşiretlerin verdiği bilgilere dayandırılarak oluşturulan Batı Dersim milis alaylarının toplam sayısı 6262 kişiye ulaşmıştır (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 14.2). Fakat Doğu Dersim de dâhil savaşa katılan milis sayısı bu sayının ancak yarısı kadar olmuştur. Üstelik bunlardan sadece 220'si Erzurum'a kadar giderek Erzurum'un işgalden kurtarılması için mücadele etmiştir (Yıldırım, 2020, s. 139).

Aşiretler ve reisler daima kendilerini ve başarılarını övgüyle ve abartarak anlattıkları için devlet yetkilileri aşiretlere inanma ve güvenme noktasında ihtiyatı elden bırakmamıştır. Görüldüğü gibi bu durum Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan Dersim milis alayları için de geçerli olmuş ve yetkililer milislerin sayıları hakkındaki temkinli davranışlarında haklı çıkmışlardır (*ATASE*. BDH. K.N.2910, Y.D.N.455, Fih. 12.4).

Bu süreçte yaşanan ilginç bir durum da devlet yetkililerinin Dersim aşiretlerine karşı kullandığı üsluptur. Daha önce aşiretlerin asılığı, kanun tanımazlığı üzerinde durularak inançlarından dolayı zaman zaman aşağılayıcı bir üslup kullanılarak bunlara Kızılbaş denilirken, teşkilatlanma sürecinde bu aşiretlerin kanun tanımayan asi yönleri görmezden gelinmiştir. Ayrıca gerek aşiretlerle iletişim esnasında gerekse kurumlar arası yazışmalarda aşiretlerin Aleviliğine vurgu yapılmadığı gibi Kızılbaş tabiri de kullanılmamıştır. Kullanılan bu üslup aşiretlerin gasp eylemlerindeki düşüşle ve devlet yetkililerinin cephe aşiretlerden faydalanmak isteyen pragmatist yaklaşımıyla alakalıdır.

3.2. Aşiretlerin Cephedeki Mücadelelerinden Bazı Örnekler

Dersim aşiret milis alaylarının oluşturulmasının başlangıç aşamasında aşiretlerin genelinin tepkisizliğine rağmen Seyid Rıza işgale karşı safını belirlemiş görünmektedir. 27 Haziran 1917 tarihinde yapılan bir ihbara göre, Elazığ'a bağlı Hüseyinli bir Ermeni tarafından yönetilen yaklaşık 100 kadar Ermeni askerinin Süleyman Seyidi köyünde olduğu haber alınır. Bunun üzerine bazı aşiretlerden de destek alan Seyid Rıza bunlara baskın yapınca Ermeni askerler kaçmak zorunda kalır (*ATASE*. BDH. K.N.2910, Y.D.N.455, Fih. 8).

8 Temmuz 1917'de Üçüncü Ordu Kumandanlığı'na gönderilen telgraftan anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlı ordusu bir taraftan milis teşkilatlanmasını tamamlamaya çalışırken diğer taraftan zaman kaybetmeden teşkilatlanması tamamlanmış olan milislerle Rus birliklerini yıpratmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Dersim aşiret reislerine, Ruslara saldırı ve bölgeyi işgalden kurtarma emri verilmiş ve aşiretler gerekli hazırlığı

yapmıştır. Seyid Rıza gönderdiği mektupta Dersim halkının genelinin taarruza hazır olduğunu, 9 Temmuz'da Pülümür'den Ferendağ Dağı'na kadar olan mıntıkada düşmana karşı saldırıya geçileceğini bildirmiştir. Fakat 36. Fırka Komutanlığı Dersimlilerin harekâtı kesin neticeye vardıracak bir taarruz yapabileceğine ihtimal vermemiştir. Bununla birlikte böyle bir saldırının olması hâlinde fırkanın bölgeye bir keşif taarruzu yaparak milislere destek vereceğini bildirmiştir. Taarruz harekâtını farklı bir açıdan değerlendiren 1. Kolordu Kafkas Komutanı Mirliva Yusuf İzzet Paşa, dış politikayı etkileme potansiyeline sahip olan Dersimlilerin bu harekâtının, Dersimlilerin isteklerine ve planlarına göre değil ordunun planlarına göre yapılması gerektiğini vurgulayarak, planlama ve harekâtın tamamen ordunun kontrolünde olması gerektiği uyarısında bulunmuştur. Ayrıca harekâtın asayiş ve düzeni bozmak isteyen Ermenilerin kışkırtmaları sonucunda planlanmış olabileceği kuşkusunu dile getirmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.2904, Y.D.N.431, Fih. 3). Osmanlı ordusu bu planları yaparken Ruslar yavaş da olsa Erzincan çevresinden çekilmiştir. Fakat bu sırada Osmanlı birlikleri işgal altındaki Erzincan bölgesinde ve Dersim-Erzincan hattında ciddi bir istihbarat sorunu yaşamaya devam etmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.2904, Y.D.N.431, Fih. 3.2).

1 Ağustos 1917'de Zinigedik'in kuzeyinde bulunan Ayvaz Tarlası'nda toplanan Dersim aşiret milis alay mensupları, subayların komutası altında 2 Ağustos'ta havanın aydınlanmasına yakın Ruslara karşı harekât başlatır. Sayıları başlangıçta 250 olan milislere harekât sırasında 200 kişilik yardımcı kuvvetin katılmasıyla birlikte toplam sayı 450'ye ulaşır. Saldırıda Ruslara zayıt vermek amacıyla vurkaç harekâtı düzenlenir ve Rus askerlerinden 8'i öldürülür. Beytuşağı ve Arslanuşağı Aşiretleri de saldırıya katılmış olmakla birlikte harekâta en fazla yararlılık gösterenler Aşuran, Demenan ve Bezgar Aşiretleri olur. Seyyidanlı ikinci alayına bağlı Hiroğlu birlikleri ise çatışma bittikten sonra bölgeye ulaşır. Harekât sırasında dikkat çekici bir durum da kısa bir süre sonra yaşanacak olan Koçgiri İsyanı'nda başı çeken Koçgirili Alişir Efendi ile Maksuduşağı Aşireti reisi Kasımoğlu Munzur'un bu savaşta Ruslara karşı mücadele etmesidir (*ATASE*. BDH. K.N.2910, Y.D.N.455, Fih. 12.3).

Batı Dersim Komutanlığı'nın verdiği bilgiye göre, Kalan Aşireti 12 Ağustos 1917'de Mercan'ın doğusunda Karacakale istikametinde Ruslara saldırmış ve 20 düşman askerini öldürerek önemli başarılar elde etmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.2904, Y.D.N.431, Fih. 50). Bu süreçte çatışmalar özellikle Akbaba-Ferendağ hattında yoğunlaşmıştır (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 15.1).

Cephedeki mücadele daima istenildiği şekilde neticelenmez. Düşman üzerine önemli baskınlar yapmış olan ve başarılı bir mücadele sergileyerek birçok ganimet (silah, cephane, hayvan ve erzak) elde eden aşiret milis alayları, ordu tarafından verilen ani bir emir neticesinde 19 Ağustos 1917 akşamı savaşı sonlandırarak eski mevzilerine çekilmiştir. Aslında ordu komutanlığı, harekâtı daha erken bitirmek istemiş fakat aşiretlerin hazırlık yapmış olması ve ganimet elde etme beklentilerinden dolayı emir, Dersim'deki ilgili komutan tarafından biraz gecikmeli olarak uygulanabilmiştir (*ATASE*. BDH. K.N.2687, Y.D.N.239, Fih. 15.2/3).

Rusya'da yaşanan iç karışıklıklar ve Dersim aşiretlerinin milis alaylarına katılması Osmanlı ordusunun bölgeyi işgal eden Rus ve Ermenilere karşı geçmişe nazaran güçlenmesini sağladı. Osmanlı ordusu, bir taraftan Ermenilerin bölgede Müslümanlara yaptığı zulmü engellemek diğer taraftan Erzincan'ı Rus işgalinden kurtarmak amacıyla keşif planları ve gerekli hazırlıkları yapmaya başladı. Bu çerçevede 3. Ordu Komutanı Ferik Vehib Paşa 15 Ocak 1918'de 2. Ordu Komutanlığı bünyesindeki 4. Kolordu Komutanlığı'na verdiği emirde; Ruslar tarafından boşaltılmakta olan yerlere yerleştirilen Ermenilerin Müslüman ahaliye yapmakta olduğu zulümleri engellemek amacıyla Şarki ve Garbi Dersim aşiret milislerinden Bako ve Yusuf Ağa başta olmak üzere güvenilir olanların bölgeye gönderilmesini talep etti (*ATASE*. BDH. K.N.2678, Y.D.N.202, Fih. 12.3).

2. Ordu Komutanlığı'na 20 Ocak 1918'de bir telgraf gönderen 4. Kolordu Komutanı Ali İhsan Paşa, Dersim milisleri ile Erzincan'ın işgalden kurtarılacak Erzincan ve Tercan çevresinin Ermenilerden temizlenebileceğini fakat işgal bittikten sonra Dersim Kürt milislerinin kontrol altında tutulabilmesi için Erzincan'a nizamiye kıtasının gönderilmesi gerektiğini, bu durumun da Osmanlı Devleti'ni Rusya ile karşı karşıya getirebileceğini dile getirdi (*ATASE*. BDH. K.N.2678, Y.D.N.202, Fih. 15).

Hazırlıklar devam ederken 26 Ocak 1918'de Bako Ağa milis kuvvetlerin genel komutanı tayin edilerek hem onun yanına hem de diğer aşiret reislerinin yanına birer muvazzaf subay verildi. Neticede ocak ayı

sonlarında Şarki Dersim'den Bako Ağa'ya bağlı 490 kişilik milis alayı ile dört bölükten oluşan Pülümür alayı ve Garbi Dersim milislerinin az bir kısmı da dâhil birçok aşiret milisi Şarki Dersim Kumandanı Kaymakam Hasan Lütfi Bey komutasında Erzincan ovasına sevk edildi. Milis alaylarına, Rus ve Ermenilere gereksiz saldırılarda bulunarak onların Müslüman halkı katletmelerine zemin hazırlamamaları fakat Ermeni çetelerin Müslümanları katletmesi hâlinde Ermenilerin misliyle cezalandırılarak bir daha katliama girişmekten men edilmeleri ve 15 gün içerisinde Erzincan'ı boşaltmaları hususunda uyarılmaları gibi emirler verildi (ATASE. BDH. K.N.2678, Y.D.N.202, Fih. 15.1; ATASE. BDH. K.N.2679, Y.D.N.205, Fih. 8/8a).

Erzincan'a giden Dersim milisleri ilk etapta Müslüman halkı Ermenilerin zulmüne karşı korumakta yetersiz kaldı (ATASE. BDH. K.N.2678, Y.D.N.202, Fih. 15.3). Ermenilerin yaptıkları zulüm ve katliamları arttırması üzerine 3. Ordu'nun harekete geçirilmesi, bu orduya destek amacıyla Şarki ve Garbi Dersim aşiret milis alaylarının da Erzincan'ın güneyinden ve doğusundan harekete geçirilerek bölgeyi Ermenilerden temizlemesi planlandı. Ordu harekete geçirilemeyince 3-4 Şubatta sadece Dersim milis alayları tarafından Erzincan'ın işgalden kurtarılacak bölgedeki Ermenilerle mücadele edilmesi ve bunun için yeterli sayıda milis ve subayın alınması emredildi (ATASE. BDH. K.N.2678, Y.D.N.202, Fih. 15.4/15.7).

Diğer taraftan 1918 yılı Şubat ayı başlarında bazı Dersim köylerine saldıran Ermeni çeteleriyle Arıllı Aşireti'nden Yüzbaşı Cafer Ağa yönetimindeki milisler ve Balabanlı Hüseyin Ağa yönetimindeki aşiret kuvvetleri mücadele etti. Mücadele sonucunda Ermeni çetelerinin Erzincan taraflarına kaçmaları sağlandı (ATASE. BDH. K.N.2679, Y.D.N.205, Fih. 9). Üçüncü Ordu Kumandanı Vehib Paşa tarafından İkinci Ordu Komutanlığı'na 4 Şubat 1918'de gönderilen telgrafta; Erzincan'ın doğusunda yer alan Sansa ve Cebice Boğazlarının Dersimliler tarafından ivedi olarak ele geçirilmesi ve Mama Hatun tarafından Erzincan'a yardımcı kuvvet gönderilmesi emredildi. Ayrıca Erzincan'ın tebdili kıyafetle gönderilecek kıtaat tarafından ele geçirilmesi önerildi (ATASE. BDH. K.N.2678, Y.D.N.202, Fih. 15.5).

Hasan Lütfi Bey'in emrindeki Doğu Dersim milisleri ile Yarbey Halit Bey (Deli Halit Paşa) emrindeki Batı Dersim milislerinin Osmanlı saflarında devam eden mücadelesi, Erzincan'ın ve kısmen de Erzurum'un Rus ve Ermeni işgalinden kurtarılmasına kadar sürmüştür.⁴

4. Sonuç

Dersim aşiretlerinin savaş sırasında sergilediği karşıt tavrı ele alan bu çalışmada bazı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre;

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı başlarken önemli bir stratejik konuma sahip olan Dersim aşiretlerinden asker temin etmeye çalışmıştır. Aşiretlerin çok az kısmı Osmanlı kuvvetleriyle birlikte Ruslara karşı mücadeleye katılırken, büyük kısmı tarafsız kalmıştır. Aşiretlerin desteğini alamayan Osmanlı yönetimi hem Ruslara karşı ordusunu yeterince güçlendirememiş hem de bölgedeki birlikleri arasında bağlantıyı ve güvenliği sağlayamamıştır. Bu durum cephedeki mücadeleyi olumsuz etkilemiştir.

Aşiretlerin geneli 1916 ve 1917 yıllarında birbirinden farklı ve birbiriyle çelişen stratejiler takip etti. Menfaat kaygısının büyük etkiye sahip olduğu bu stratejilerde aşiretlerin bir kısmı 1916 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ederken diğer yandan Rus birlikleriyle ittifak kurdu. Bunda Rus ve Ermenilerin kışkırtmaları, Rusya'nın savaşı kazanma ihtimali, Alevi aşiretlerin Halifeye bağlılıklarının nispeten zayıf olması ve aşiretlerle Sünni Osmanlı Devleti arasında karşılıklı olarak geliştirilen ötekileştirme tavrı etkili oldu. Fakat ne isyan ne de Ruslarla işbirliği aşiretleri kalıcı ve faydalı bir sonuca götürmedi.

1917 yılında Osmanlı Devleti'nin taleplerini kabul eden aşiretler, Osmanlı saflarında milis alaylarına katılarak Ruslara karşı mücadele etti. Aşiretlerin önceki duruşlarına aykırı bir şekilde saf değiştirmesinde Osmanlı Devleti'ne olan bağlılık hissinden ziyade Rusya'nın savaşı kaybedeceğinin belirmesi, Rusya'dan gelen yardımların kesilmesi ile Rus ordusunda görevli Ermeni ve Kazakların bölge halkına yaptığı zulümler etkili oldu. Ayrıca aşiretlerin Osmanlı Devleti'nden menfaat elde etmek istemesi ve milis alaylarına katılan rakip aşiretlerden geri kalmama kaygıları da güdüleyici oldu.

Araştırmadan elde edilen sonuçlardan biri de zaman zaman ittifak kuran Dersim aşiretlerinin sürekli birlikte hareket etmedikleridir. Bu çerçevede Dersim aşiretlerinin bir kısmı yukarıda bahsedilenlerden farklı bir yol izlemiştir. Zira bazı aşiretler savaşın başından itibaren Osmanlı saflarında yer alarak Ruslara karşı mücadele etmiştir. Geneli Pülümür çevresinde yaşayan bu aşiretleri devlete karşı sadakatsizlik ya da isyanla

⁴ Dersim aşiret milis alaylarının Doğu Cephesi'ndeki diğer faaliyetleri için bkz. Yıldırım, 2020, s. 124.

ilişkilendirmek yanıltıcı olacaktır. Aşiretlerin diğer bir kısmı ise tarafsız kaldığı gibi Ruslardan da yardım almamıştır. Dolayısıyla bu süreçte aşiretlerin tamamı Osmanlı Devleti'ne karşı olumsuz tavır içerisinde olmamış hatta bazı aşiretler devlete ve Halife'ye bağlılığını devam ettirmiştir. Sonuçta Osmanlı Devleti hem savaşın başından itibaren kendi saflarında yer alan hem de sonraki yıllarda milis alaylarına katılan Dersim aşiretlerinin desteğiyle Rus ve Ermenileri Dersim-Erzurum bölgesinden çıkarmıştır.

5. Extended Abstract

Dersim sanjak had different characteristics from other regions due to its geographical features and the sectarian life of the society in general. The Ottoman Empire, which could not entirely dominate the sanjak, divided the Dersim society into two. The southern part of society was characterized as obedient because of obeying the laws and paying their taxes. However, the northern part, consisting of tribes, did not obey the laws and constantly attacked the surrounding communities. Therefore, the society living in this part was described as rebellious.

Although the Ottoman Empire wanted to recruit soldiers from the Dersim region during the First World War, the tribes remained silent on this call. In 1916, the tribes broke their silence against the Ottoman Empire and started the biggest revolt in Dersim. Russian and Armenian provocations, as well as the self-seeking understanding of the tribes who wanted to maintain their dominance, were effective in the revolt. Due to the internal turmoil in 1917, Russia began to withdraw from the region by cutting off its financial aid to the tribes. Meanwhile, the tribes of Dersim, contradicting their attitudes a short time ago, joined the militia regiments formed by the Ottoman army. Thus, the tribes started to struggle against the Russians and Armenians with whom they had positive relations before.

It is a known fact that the tribes of Dersim formed alliances according to the conditions and their interests. Therefore, the main factor in the determination of the sides of the tribes and the variability in their opinions was their short-term interests. In this context, many of the tribes that rebelled against the Ottoman Empire in 1916 received financial support from the Russians in the following period. The same tribes joined the Ottoman ranks against the Russians in 1917 and this time received financial support from the Ottoman Empire. However, it would be insufficient to justify the tribes' participation in the Ottoman militia regiments solely on financial considerations. Because in this process, Armenians and Cossacks who served in the Russian army committed great atrocities as they massacred the Muslims in the region. This had a significant impact on the tribes' participation in the Ottoman forces.

At the end of 1916, the Eastern Dersim tribe, and in 1917 the Western Dersim tribe joined the Dersim tribal militia. However, the authorities faced many problems in this organization, which they valued very much. While some of the tribesmen disobeyed, some of them returned, causing the troops to lose power. Another problem was that the tribes wanted to turn the situation into an advantage for themselves by overstating their numbers. The fact that the tribes had cooperated with the Russians a short time ago and the reasons mentioned above caused the commanders to approach these tribes with suspicion and to be cautious. Despite some adversities, the Ottoman army expelled the Russians and Armenians from their lands with the help of the regular units in the region and the Dersim tribal militia regiments that helped them.

In this study, after giving superficial information about Dersim society, the approaches of the tribes to the central authority were evaluated through two contrasting examples. In the study, the main backbone of which is archival documents, the contradictory activities of the tribes during a frontal struggle were revealed, and the inconsistency in the state-tribal relations in Dersim and the loyalty of the tribes to the state was tried to be examined. In the research, rather than revealing all aspects of the struggle of the Dersim tribes at the front, the events in 1916 and 1917 and the establishment of the Dersim tribal militia regiments were emphasized.

Keywords: World War I, Dersim Tribes, Russian Occupation, Tribal Rebellion, Tribal Militia Regiments.

Kaynakça

BOA. Fon DH.SN.THR., Dosya No 75, Gömlek No 101 (1.1).

BOA. Fon DH.İ.UM., Dosya No 93, Gömlek No 5 (1.11/2.1).

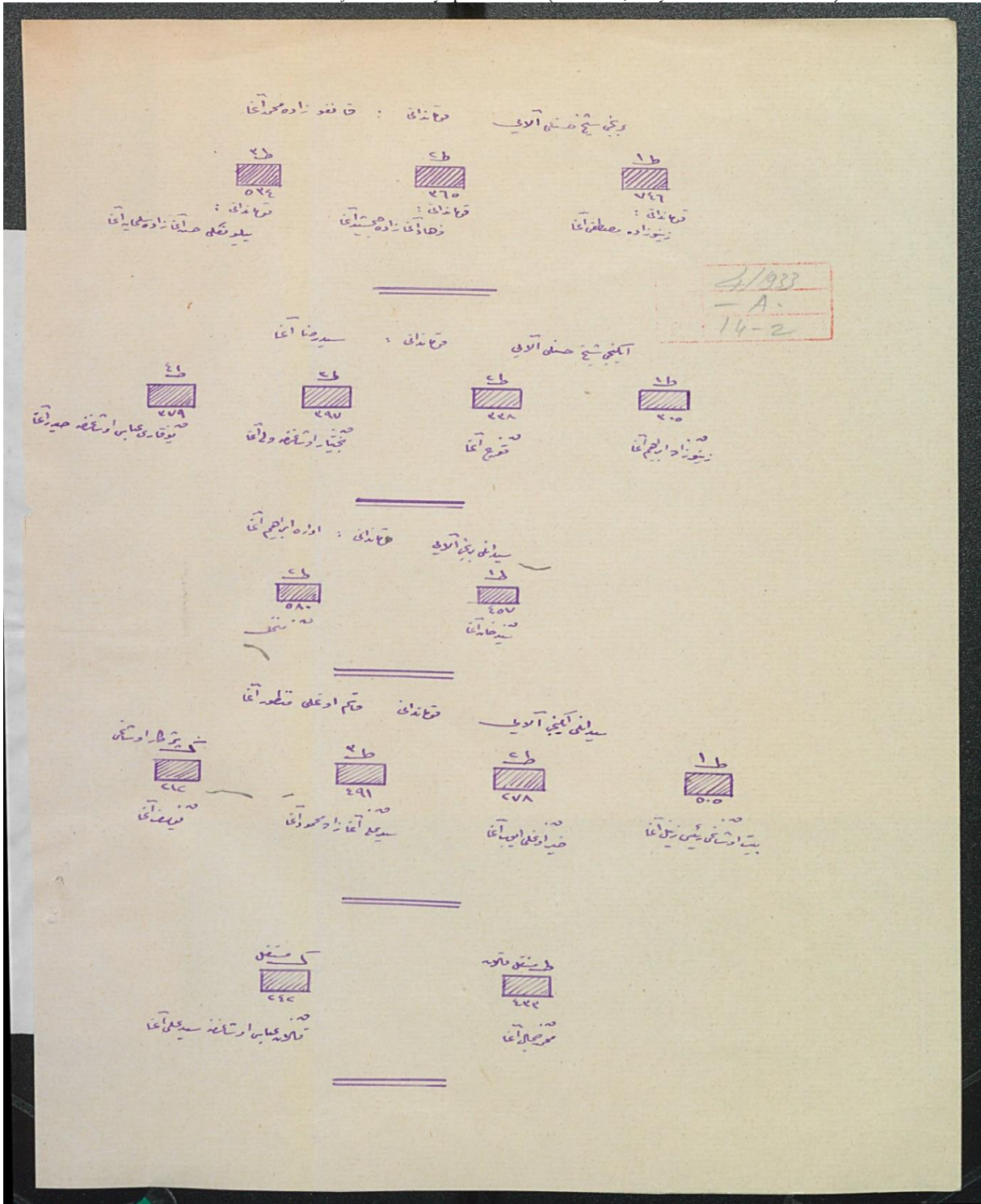
- BOA. Fon İ.DH., Dosya No 1467, Gömlek No 1 (1.1/1.2/4.1/5.1/6.1).
- BOA. Fon DH. EUM. 2.Şb., Dosya No 19, Gömlek No 10/10 (2.4).
- ATASE. BDH. Klasör No 2904, Yeni Dosya No 431, Fih. 3/3.2/8/8.1/13/50.
- ATASE. BDH. Klasör No 4438, Yeni Dosya No 41, Fih. 1.1/1.4/1.5/1.6.
- ATASE. BDH. Klasör No 2687, Yeni Dosya No 239, Fih. 14/14.1/14.2/15.1/15.2/15.3.
- ATASE. BDH. Klasör No 2873, Yeni Dosya No 291, Fih. 21.3.
- ATASE. BDH. Klasör No 2910, Yeni Dosya No 455, Fih. 8/12.3/12.4.
- ATASE. BDH. Klasör No 3182, Yeni Dosya No 11, Fih. 3-13/3-14/7.
- ATASE. BDH. Klasör No 2293, Yeni Dosya No 39, Fih. 1/1-8.
- ATASE. BDH. Klasör No 2670, Yeni Dosya No 162, Fih. 4.21/26/28/33/33a/36.
- ATASE. BDH. K.N. 202-792, Y.D.N. 848, Fih. 1.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: I, Cilt: 10, İçtima: 2, Gün 28. 4. 1337 (1921).
- Akgül, S. (2009). *Amerikan ve İngiliz raporları ışığında Dersim*. İstanbul: Yaba Yayınları.
- Çakmak, F. (2005). *Birinci Dünya Savaşı'nda doğu cephesi*. Ankara: Genelkurmay Basım evi.
- Dersimi, M. N. (1952). *Kürdistan tarihinde Dersim*. Halep: Ani Matbaası.
- Dündar, F. (2002). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları iskan politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gül, A. (2015). Osmanlı dönemi Dersim bölgesinde yaşanan güvenlik sorunları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)*, 3(18), 1-33. doi: 10.16992/ASOS.855
- Gündoğdu, C. & Genç, V. (2013). *Dersim'de Osmanlı Siyaseti, İzâle-i Vahşet, Tashîh-i İtikâd ve Tasfiye-i Ezhân 1880-1913*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Karabekir, K. (2004). *Kürt meselesi*. Yay. Haz.: Faruk Özerengin, İstanbul: Emre Yayınları.
- Kemali, A. (2013). *Erzincan*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Öke, M. K. (1990). *İngiliz ajanı Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan misyonu" (1919)*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Özgül, V. (2001). 1. Dünya Savaşı'nda Erzincan cephesi ile ilgili yeni belgeler, Balabanlılar ve 3. ordu arasındaki bağlantı (2) (Temmuz 1916-Kasım 1921). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 18(1), 45-62.
- Özök, B. (1937). *Osmanlılar devrinde Dersim isyanları*. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Polat, H. A. & Akandere, O. (2021). Karakol Cemiyeti liderlerinden Galatalı Şevket Bey'in hayatı ve Millî Mücadele'deki hizmetleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi XXXVI* (2), 643-673. doi:10.18513/egetid.1050209
- Sevgen, N. (1999). *Zazalar ve kızılbaşlar, coğrafya-tarih-hukuk-folklor-teogoni*. Ankara: Kalan Yayınları.
- Solgun, C. (2014). *Dersim... Dersim... yüzleşmezsek hiçbir şey geçmiş olmuyor*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sunguroğlu, İ. (1958). *Harput yollarında*. (Birinci Cilt). İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Taş, E. (2021). *1914-1923 yılları arasında Dersim'de (Tunceli) asayiş*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ.
- T.C. Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Kumandanlığı III. Ş (Şube) I. Ks. (Kısım. (2011). Hazırlayan İzzeddin Çalışlar. *Dersim Raporu*, (Sayı: 55058). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uluğ, N. H. (2011). *Derebeyi ve Dersim*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Yıldırım, M. (2020). I. Dünya Savaşı'nda Pülümür'ün işgali ve Dersim (1915-1918). *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 117-149. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/tusbd/issue/59281/790149>.
- Yolga, M. Z. (1994). *Dersim (Tunceli) tarihi*. Yay. Haz.: Ahmet Halaçoğlu, İbrahim Yılmazçelik. Ankara: Volkan Matbaacılık.

Ek 1. Garbi Dersim aşiretlerini gösteren 18 Mayıs 1917 tarihli kroki.

ATASE. BDH. K.N. 202-792, Y.D.N. 848, Fih. 1.

Ek 2. Garbi Dersim aşiret milis yapılanması (taburlar, alaylar ve komutanları).

ATASE. BDH. K.N. 2687, Y.D.N. 239, Fih. 14.2.

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı / Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları %100 şeklindedir.
The authors' contribution rates in the study are %100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.